

Собака Баскервілів (скорочено)

Артур Конан Дойл

I

Містер Шерлок Холмс

Містер Шерлок Холмс сидів за столом і снідав. Зазвичай він прокидався доволі пізно, якщо не брати до уваги тих випадків, коли він взагалі не лягав спати. У мене в руках була палиця, забута нашим учорашнім гостем. Ця товста палиця з головою була справжнім "речовим доказом". На пластинці напис "Джеймсу Мортімеру, Ч. К. Х. О., від його друзів по ЧКЛ і дата 1884". Холмс запропонував мені відтворити образ власника палиці.

Наслідуючи Холмса, я почав висловлювати припущення, що ця людина — поважна, середнього віку, ймовірно, сільський лікар, якому доводиться пішки долати великі відстані.

Холмс похвалив мою спостережливість, але, оглянувши уважно палицю, зауважив, що більша частина моїх висновків хибна.

Випускаючи кільця диму, друг почав говорити:

— Мортімер, швидше за все, був куратором лікарні у Чарінг-Кроссі, яку покинув 5 років тому. Це симпатична молода людина років тридцяти, неуважна, без амбіцій і дуже любить свого собаку.

Холмс ще не встиг закінчити свої міркування стосовно породи собаки, як у дверях з'явився гість.

II

Прокляття роду Баскервілів

— У мене в кишені лежить давній рукопис початку 18 століття,— почав лікар Джейм Мортімер.

— Цю родинну реліквію віддав мені на збереження сер Чарльз Баскервіль, який нещодавно трагічно загинув. Я був другом цієї вольової, розумної, практичної людини.

Я подивився на пожовклі аркуші з напівстертими рядками. Угорі було написано: "Баскервіль-хол", а нижче стояли великі, розмашисті цифри "1742". Мортімер почав читати. У рукописі зазначалося, що за часів Великого Повстання власником помістя Баскервіль був Х'юго, людина, схильна до нерозважливих і жорстоких жартів. Х'юго закохався в дочку одного сусіда-фермера. Але скромна і сором'язлива дівчина уникала чоловіка. Одного разу, на Михайлів день, Х'юго Баскервіль узяв шістьох відчайдухів, прокрався до ферми і викрав дівчину. Повернувшись до Баскервіль-холу, компанія почала пиячити. Нещасна ледве розуму не втратила, чуючи співи, крики і брутальну лайку. Врешті-решт від страху вона зважилася на відчайдушний вчинок — вилізла на карниз, спустилася на землю плющем, що обплітав південний бік замка, і побігла через болото додому.

Через деякий час Х'юго з'ясував, що дівчина втекла. Ніби диявол у нього вселився,

він запрягся віддати душу й тіло силам зла, щоб наздогнати втікачку. Х'юго вискочив із замка і наказав конюхам загнуждати кобилу і спустити собак. Дехто з друзів, протверезівши, скочили на коней і приєдналися до погоні.

Проїхавши милю чи дві, вони зустріли пастуха, який бачив нещасну дівчину, пізніше і сера Х'юго, але найбільше пастуха вразив собака, що гнався за Баскервілем. П'яні сквайри насварили зустрічного і поїхали далі, але дуже скоро у них мороз пішов шкірою, бо вони побачили ворону кобилу, всю в піні і без вершника, а неподалік стояла зграя собак і жалібно скарчила.

Вершники зупинилися, а троє найсміливіших направили коней до яру. На широкій галявині лежала нещасна дівчина, яка померла від страху та безсилля, поруч лежав Х'юго, а над ним стояло чудовисько — величезний чорний звір, схожий на собаку, але набагато вищий і більший — і перегризало йому глотку. Повернувши свою закривавлену пащу, звір зблиснув страшними очима. Чоловіки заволали від страху і погнали болотами. Один із них помер тієї ж ночі, а двоє інших до кінця життя не могли опам'ятатися від важкого потрясіння.

— А тепер, містере Холмс, я познайомлю вас із більш сучасним матеріалом,— сказав лікар Мортімер і дістав із кишені газету.

У статті було сказано, що нагла смерть сера Чарльза Баскервіля стала важким потрясінням для всього Середнього Девоншира. Незважаючи на те, що він зовсім недавно оселився у Баскервіль-холі, своєю гостинністю та щедрістю він зажив любові та поваги місцевих жителів. Він власноруч заробив свій капітал і спробував повернути своєму роду добре ім'я. Попри великі матеріальні статки сер Чарльз жив скромно, із домашньої прислуги у Баскервіль-холі були лише лакей та економка — подружжя Берріморів. Чоловік та дружина розповідали, що останнім часом здоров'я сера Чарльза дуже погіршилось. Четвертого червня він виявив бажання поїхати в Лондон і наказав Беррімору готувати речі до від'їзду, а сам, як завжди, пішов на прогулянку. Опівночі Беррімор помітив, що центральні двері відчинені, запалив ліхтар і почав шукати свого господаря.

Після недовгих пошуків тіло сера Чарльза було знайдено у кінці алеї. Циган Мерфі, який проходив у той час болотом, чув крики, але не міг точно зрозуміти, з якого боку вони лунають. Присяжні винесли вердикт — миттєва смерть, що значно полегшило становище, оскільки було дуже бажано, щоб спадкоємець сера Чарльза оселився у Баскервіль-холі і продовжив прекрасні починання свого попередника. Найближчим родичем сера Чарльза був містер Генрі Баскервіль, син середнього брата перебіжчика, який знаходився зараз в Америці. Зараз робили усе можливе, щоб знайти його і повідомити про велику спадщину.

Лікар Мортімер розказав Холмсу, що приховав від слідства деякі факти, а з ним може говорити відверто.

— Торф'яні болота — місце дуже безлюдне, тому сусіди намагаються якомога частіше зустрічатися. Останнім часом я став помічати, що нерви у сера Чарльза на межі зриву, він вірив у легенду і ніколи не зважувався виходити до болота вночі, бо над

його родом тяжіє прокляття. А особливо чоловік цікавився примарною істотою та питав, чи не чув я, як гавкає пес?

Якось за 3 тижні до трагедії я завітав до свого друга і побачив, що він із жахом в очах дивився углиб алеї, де виднілася велика чорна тварина.

Цей випадок дуже вразив Чарльза, і він вирішив їхати до Лондона. І ось в останню хвилину сталося нещастя.

Я швидко приїхав до садиби, оглянув місцевість та почав обстежувати труп. Сер Чарльз лежав долілиць, розкинувши руки. Судоми так спотворили його обличчя, що я ледве зміг розпізнати труп. А поруч із тілом я помітив свіжі сліди велетенського собаки.

III

Задача

Розповівши Холмсу ще деякі подробиці трагедії, лікар Мортімер сказав, що дехто з місцевих жителів бачили на болотах дивну істоту, яка описується у легенді і запитав поради, як йому вчинити з останнім нащадком роду Баскервілів, який невдовзі має прибути на вокзал Ватерлоо. Холмс порадив візитеру зустріти сера Генрі Баскервіля та призначив зустріч на наступний ранок.

IV

Сер Генрі Баскервіль

Рівно о десятій лікар Мортімер зайшов до кабінету в супроводі молодого баронета. Це був невеликий на зріст, міцний чоловік років тридцяти. Після знайомства сер Генрі показав Шерлоку Холмсу листа, отриманого вранці. Серед сторінки була єдина фраза: "Якщо ви цінуєте своє життя і розум, тримайтесь якомога далі від торф'яних боліт".

Уважно прочитавши листа, Холмс зробив висновок, що слова вирізані манікюрними ножицями з передової статті газети "Таймс", а слова "торф'яних боліт" написані чорнилом, імовірно в готелі, оскільки письмове приладдя дуже погане.

— А зараз прийшов час вам, панове, розповісти мені все, що відбулося в Баскервіль-холі,— сказав сер Генрі.

Мортімер слово в слово повторив свою вчорашню розповідь.

— Так, гарний мені дістався спадок,— сказав Генрі, коли розповідь нарешті закінчилася.— Про собаку я звичайно чув ще з дитинства. Цю легенду любили розповідати у моїй сім'ї, але я ніколи їй не вірив. А стосовно смерті дядька, то у мене все так переплуталося в голові, що я не знаю, до кого мені звертатися — до священника чи до полісмена.

Але я остаточно вирішив — їду в будинок своїх предків.

Сер Генрі та лікар Мортімер попрощалися з нами і пішли прогулятися містом. Щойно за ними зачинилися двері, з Холмсом відбулася разюча зміна — він знову став людиною дії.

— Ватсоне, збирайтесь!

І вже за кілька хвилин ми наздоганяли наших візитерів. Раптом Холмс помітив, що за чоловіками хтось стежить із кеба, але чоловік із чорною бородою нас помітив і

стрімко помчав по Ріджент-стріт. Ми зрозуміли, що за Генрі Баскервілем хтось стежить, але нічого не встигла вдіяти, хоча обидва розгледіли бороду кебмена і номер кеба.

Холмс зайшов до розсильної контори і дав доручення чотирнадцятилітньому підлітку обстежити всі кошки із сміттям у довколишніх готелях і ввечері телеграфувати на Бейкер-стріт.

V

Три обірвані нитки

Насолодившись картинами бельгійських художників, ми попрямували до готелю "Нортамберленд". Холмс ненав'язливо поцікавився мешканцями і зробив висновок, що люди, які стежать за сером Генрі, живуть в іншому місці.

Дійшовши до номера, ми зіштовхнулися з роздратованим Генрі Баскервілем, який знову не міг знайти свого черевика.

— Зі мною ще ніколи в житті не траплялися такі дивні та безглузді випадки,— говорив засмучений сер Генрі.

Ми зайшли до номера і почали розмову. З'ясувалося, що спадок складає сімсот сорок тисяч фунтів, що було доволі великою сумою.

— А кому дістанеться садиба у разі смерті сера Генрі,— поцікавився Холмс.

— Оскільки молодший брат сера Чарльза, сер Роджер, помер неодруженим, то Баскервіль-хол перейде далеким родичам — Десмондам. Джеймс Десмон уже немолода людина, священник і живе у Вестморленді.

— Отже, сер Генрі, я вважаю, що вам слід негайно їхати в Девоншир,— сказав Холмс— Але я дуже зайнятий. Може, мій друг Ватсон люб'язно згодиться поїхати з вами?

Ця пропозиція настільки вразила мене, що я не міг оговтатися, а сер Баскервіль, не чекаючи моєї відповіді, гаряче тряс руку і просив допомогти.

— Із задоволенням поїду в Баскервіль-хол,— відповів я,— і не пожалкую за витраченим часом.

Холмс дав нам чіткі інструкції і призначив від'їзд на суботу. Ми почали збиратися, як раптом Баскервіль скрикнув і витяг з-під шафи світло-коричневий черевик.

Перед нами простягся ланцюжок подій, які ми не могли пояснити: трагічна смерть сера Чарльза, лист із газетних вирізок, бородань у кебі, зникнення коричневого і чорного черевиків і знову знахідка коричневого.

Дорогою на Бейкер-стріт ми мовчали і намагалися систематизувати всі факти. Перед обідом нам принесли 2 телеграми. У першій було написано: "Щойно повідомили Берімор вдома. Баскервіль". У другій: "Обійшов 23 готелі порізаної сторінки "Таймса" не знайшов. Карт-райт".

— Ось і обірвалися зразу 2 ниточки, Ватсоне. Що ж, у нас є ще кебмен, який віз незнайомця, я запросив його дані в Реєстраційній конторі і не здивуюсь, якщо зараз ми отримаємо відповідь.

Раптом пролунав дзвінок і на порозі з'явився сам кебмен.

— Я сьомий рік їжджу, і ніколи не було ніяких скарг тому, дізнавшись, що цікавляться моїм кебом, я вирішив зайти сам і все з'ясувати,

Холмс попросив розповісти візника про чоловіка, який зранку стежив за будинком на Бейкер-стріт, і яке ж було його здивування, коли дізнався, що незнайомиць назвався іменем Шерлок Холмс.

Далі кебмен Джон Клейтон детально розповів про те, як вони стежили за Мортімером і Генрі Баскервілем та як відвіз бороданя на вокзал.

— Третя нитка теж не витримала,— сказав Холмс,— треба починати спочатку. Цього разу, Ватсоне, у нас гідний супротивник. Я потерпів фіаско в Лондоні, будемо сподіватись, що ви відіграєтесь у Девонширі.

VI

Баскервіль-хол

Сер Генрі Баскервіль і лікар Мортімер закінчили свої страви до зазначеного часу і ми відправились у Девоншир. Проводжаючи мене, Холмс увесь час робив інструкції та давав поради.

— Я не буду говорити про свої підозри, мені, дорогий Ватсоне, потрібні факти, а вже аналізувати та співставляти їх я буду сам.

— На все добре,— сказав Холмс, коли ми пішли до вагона.— Пам'ятайте про легенду, сер Генрі, не виходьте вночі на болота!

Поїзд рушив. Генрі Баскервіль милувався краєвидами. Він лишив рідні місця ще у тринадцятирічному віці, а в Баскервіль-холі взагалі ніколи не був. Сер Генрі вдивлявся жадібним поглядом у торф'яні болота і про щось думав.

Поїзд зупинився на маленькій станції, і ми вийшли з вагона, сіли в коляску і поїхали до помістя. На кожному повороті Баскервіль захоплено скрикував, допитливо озирався навсеред; закидав нас численними питаннями.

Раптом лікар Мортімер побачив на пагорбі озброєного вершника, який стежив за дорогою.

— Перкінсе, що все це значить? — спитав Мортімер.

— І з пристаунської в'язниці втік арештант, сер,— пояснив наш візник.— На всіх дорогах і станціях виставили вартових, але вже третій день про нього ні слуху ні духу.

Втікачем виявився Селден, який скоїв убивство в Ноттінг-Хіллі. Холмс розслідував цей злочин, бо він зацікавився надзвичайною жорстокістю і звірством убивці. Злочин був таким жахливим, що судді вирішили, що Сендел був не сповна розуму, і замінили смертний вирок ув'язненням.

— Ось і Баскервіль-хол,— сказав візник і зупинив коней.

— Мене ніскільки не дивує, що дядько увесь час очікував якогось лиха,— сказав сер Генрі, озирнувшись навкруги.— Тут будь-кого візьме страх. Нічого, не пройде і півроку, як я проведу сюди електрику.

— Щиро вітаємо в Баскервіль-холі, сер Генрі!

Високий чоловік виступи із сутінків і відчинив двері коляски. В освітлених дверях хола з'явилася жінка. Вона теж підійшла до нас і допомогла чоловіку зняти наші

валізи.

Лікар Мортімер люб'язно розпрощався з нами і пообіцяв приїхати зразу ж, як буде потрібна його присутність. Ми зайшли у дуже красивий просторий хол. У старовинному комині з чавунною решіткою потріскували дрова. Померзши після довгої дороги, ми з сером Генрі простягли руки до вогню і почали оглядати будинок.

Беррімор заніс наші валізи і сказав, що вони з дружиною хочуть лишити службу у Баскервіль-холі й розпочати власну справу на гроші, що лишив їм сер Чарльз.

— А тепер дозвольте показати вам ваші кімнати.

Ми пішли оглядати будинок. Моя була поруч зі спальнею Баскерві-ля. Ці кімнати були більш сучасними, ніж центральна частина будівлі. Але їдальня вразила нас своїм похмурим виглядом. Розмова за столом не клеїлася, і я відчув полегшення, коли ми перейшли до більярдної. Ми покурили й попрощалися до ранку.

Перш ніж лягти спати, я подивився у вікно, що виходило на газон перед центральними дверима. Незважаючи на втому, я довго я не міг заснути, перевертаючись з боку на бік. Десять годинник відбивав кожні 15 хвилин, а більше нічого не порушувало мертвої тиші. І раптом опівночі я почув незвичайний звук. Це був плач, приглушений стогін жінки, чиє серце розривалося від горя. Я піднявся на ліжку і став напружено вслухатися. Плач був зовсім близько в будинку. Я прочекав близько півгодини, але більше нічого не почув.

VII

Степлтони з Мерріпіт-Хауса

Свіжий ранок стер із нашої пам'яті неприємні враження, які у нас залишилися після знайомства з Баскервіль-холем. Але ми згадали про жіночий плач і покликали Беррімора.

Лакей сказав, що в будинку всього дві жінки — посудомийка та його дружина — і запевнив, що його дружина не плакала. Але через деякий час ми побачили міс Беррімор з почервонілими та припухлими очима. Чому лакей брехав? І чому вона так гірко плакала?

Чимось таємним і похмурим віяло від цього блілого благовидного чоловіка з чорною бородою. Він першим знайшов тіло сера Чарльза, і обставини смерті старого Баскервіля відомі нам лише з його слів. Невже це Беррімор був у кебі на Ріджент-стріт? Як же встановити істину? Сер Генрі після сніданку почав працювати з діловими паперами, а я пішов оглянути місцевість.

Пройшовши милі з чотири, я зайшов до поштової контори і з'ясував, що телеграму передали не самому Беррімору, а його дружині. Лишилося загадкою, чи був Беррімор у Лондоні того дня.

Повертаючись безлюдним шляхом, я молив Бога, щоб мій друг звільнився якомога швидше, і приїхав сюди.

Мої роздуми перервав звук швидких кроків позаду. Мене наздогнав високий білявий чоловік, який відрекомендувався як Степлтон із Мер-ріпіт-хауса. Ми поговорили про випадок на болотах, і сер Степлтон запросив мене в гості.

— Чудові тут місця,— сказав він, дивлячись на хвилясту лінію зелених пагорбів.— Я тут другий рік, але уже встиг їх обстежити вздовж і впоперек. Це дуже нелегка справа. Ось це, наприклад, величезна Грим-пенська трясовина. Не дай Господь, комусь туди потрапити. Зразу смерть.

Ми побачили, як у драговину затягувало нещасного коня. Раптом неголосне, протяжне і неймовірно тужливе виття пронеслося над болотами. Степлтон якось дивно подивився на мене.

— Фермери говорять, що так виє собака Баскервілів, коли шукає свою жертву. Я і раніше чув її, але сьогодні надзвичайно голосно.

Похолонувши від жаху, я оглянув широку рівнину, покриту зеленими заростями з тростини.

— Ви ж освічена людина, і вас такими дурницями не обманеш,— сказав я.— Як ви можете пояснити цей звук?

— Драговина іноді видає дуже дивні звуки. Чи то мул осідає, чи вода піднімається на поверхню. Цього ніхто не знає.

— Ні, ні! Це голос живої істоти. Зроду не чув таких страшних звуків.

— Що й казати, міста таємничі. Погляньте на цей пагорб. Що це, на ваш погляд? Це житла наших пращурів, які випасали отари на схилах, пізніше навчилися добувати олово. Так, доктор Ватсон, ви знайдете багато цікавого на наших болотах.

Повз нас пролетів метелик, і Степлтон стрімголов кинувся за ним до драговини. Я озирнувся і побачив поруч із собою красиву високу чорняву жінку. Це була міс Степлтон. Я хотів привітатися, але вона сказала:

— Їдьте геть звідси. Негайно повертайтеся до Лондона. Вам не можна тут залишатися. Тсс..! Мій брат іде. Зірвіть мені, будь ласка, орхідею й не говоріть йому жодного слова.

— Ви здається встигли познайомитися,— сказав Степлтон.

— Так, я говорила серу Генрі, що вже пізно милуватися красою цих боліт — орхідеї відцвітають.

Ми пояснили Беріл, що я лише друг містера Генрі. Жінка знітилася, але люб'язно запросила мене до Мерріпіт-хауса.

Через декілька хвилин ми підійшли до похмурої ферми, яку оточував фруктовий сад. Убозтвом і смутком віяло від цього місця. Слуга, що відчинив нам двері, був такий же старий і похмурий. Але кімнати були великі і витончені.

— Дивне ми вибрали місце для життя,— сказав Степлтон.— Але нам тут добре, правда, Беріл?

— Так, дуже добре,— відповіла вона, але слова її пролунали якось непевно.

Містер Степлтон розповів, що у нього є школа в одному з північних графств. Але в школі почалася епідемія, троє хлопчиків померли. Нам так і не вдалося влаштувати наші справи, більшу частину капіталу ми втратили і перебрались сюди. Займаємося науковою роботою. У нас велика бібліотека і дуже цікаві сусіди. Лікар Мортімер — дуже освічена людина. Нещасний сер Чарльз був прекрасним співрозмовником. Як на

вашу думку, серу Генрі не завадить сьогодні мій візит?

— Я певен, що він буде радий познайомитися з вами.

— Тоді попередьте його, будь ласка. Можливо, ми зможемо допомогти йому, доки він не звикне на новому місці.

Містер Степлтон запросив мене оглянути його колекцію та поснідати разом, але я, вражений подіями цього ранку і словами міс Степлтон, відмовився і поспішив додому тією ж стежкою.

Але це був не єдиний шлях до Баскервіль-холу бо дуже швидко мене наздогнала міс Степлтон. Вона вибачилась за непорозуміння. І як я не намагався дізнатися справжню причину її пересторог, вона мовчала. Сказала лише, що брат не хоче, щоб Баскервіль-хол лишився без господаря, а вона навпаки хоче вплинути на сера Генрі. Вона повернулася і зникла серед великих каменів, а я, сповнений страхів, пішов до Баскервіль-хола.

VIII

Перший звіт лікаря Ватсона

Починаючи з цього дня, я буду повідомляти про хід подій через свої листи до містера Шерлока Холмса.

Барскевіль-хол, 13 жовтня

Дорогий Холмсе!

З моїх попередніх листів ви вже знаєте про останні події в цьому глухому куточку світу.

За останні декілька днів сталася одна дивна подія, про яку я вам хочу розповісти.

До речі, каторжанин, що переховувався на болотах, швидше за все пішов із цих місць. Його шукають вже два тижні, але безрезультатно. важко собі уявити, щоб людина могла жити на болотах, хоча будь-яка з цих печер може служити притулком. ;

Ми, четверо здорових сильних чоловіків, що мешкають у Баскервіль-холі, в разі небезпеки можемо захистити себе. Але про Степлтонів я непокоюся. Близьких сусідів у них немає, і вони навряд чи можуть розраховувати на чийсь допомогу.

Наш друг баронет почав виявляти інтерес до своєї прекрасної сусідки.

Сер Степлтон прийшов до містера Генрі того ж. дня, а наступного ранку повів нас туди, де відбулася подія, пов'язана з Х'юго. Ми пройшли декілька миль вглиб боліт і опинилися на невеликій похмурій долині, яка могла сама собою сприяти зародженню такої легенди. Вузький прохід між кам'яними стовпами вивів нас на галявину, порослу болотяною травою. Посередині лежали два величезні камені, що звужувалися догори і нагадували ікла якоїсь гігантської потвори. Усе тут достеменно відповідає опису тієї сцени, де відбулася та давня трагедія.

Сер Генрі з цікавістю оглядав місцевість і спитав у Степлтона, чи насправді той вірить у втручання надприродних сил. З його коротких відповідей ми зрозуміли, що все було саме так.

На зворотньому шляху ми зайшли в Мерріпіт-хаус поснідати. Саме тоді сер Генрі і познайомився з міс Степлтон і вона йому дуже сподобалась.

Здавалося б, кращого чоловіка для сестри Степлтону і бажати не треба. Однак я неодноразово помічав, що він дуже похмурніє, коли сер Генрі приділяє їй увагу.

У четвер у нас снідав доктор Мортімер. На прохання сера Генрі він повів усіх нас до тисової алеї показати, як все було тієї ночі. Алея довга, похмура, з обох боків засаджена тисами. У дальньому кінці стоїть напівзруйнована альтанка. Якраз посередині знаходиться хвіртка, що веде до боліт. Саме коло неї старий Баскервіль струшував попіл із сигари. За нею простіралися неосяжні болота. Нещодавно я познайомився ще з одним сусідом — містером Френклендом із Лефтер-хола, який живе за чотири милі від нас на південь. Містер Френкленд схиблений на британському законодавстві і витратив усе майно на різноманітні суди. Він судиться виключно заради власного задоволення, виступаючи то позивачем, то відповідачем. А такі розваги обходяться недешево. Зараз містер Френкленд знайшов собі досить дивне заняття. Він цілими днями лежить на даху свого будинку і через потужну підзорну трубу стежить за болотами в надії знайти втікача-каторжника.

А тепер найголовніше. Дізнавшись, що ваша ідея з телеграмою потерпіла фіаско, я розказав про все серу Генрі. Той викликав негайно Беррімора і почав з'ясовувати подробиці. Лакей підтвердив слова дружини і зрозумів, що йому не довіряють. Але сер Генрі спробував спростувати припущення чоловіка і на додачу подарував йому багато своїх старих речей. Мене дуже хвилює міссіс Беррімор. Це скромна, стримана, солідна жінка. Але я неодноразово бачив сльози на її очах, у неї, напевне, сталося якесь горе. Іноді я думаю, що це муки нечистої совісті, а потім підозрюю, що Беррімор — домашній тиран.

Учора вночі я почув скрадливі кроки біля своєї кімнати. Я встав, відчинив двері й визирнув із кімнати. У коридорі прослизнула чиясь довга чорна тінь. Людина була у спідній сорочці, в штанях та босоніж. Це був Беррімор. Він ішов повільно й обережно. Я почекав, доки лакей зникне з очей і рушив слідом. Беррімор зайшов у дальню кімнату — це нежилі приміщення. Він стояв біля вікна і тримав у руках свічку. Чоловік напружено вдивлявся у непроглядну пітьму боліт. Потім тихо застогнав і загасив свічку. Я миттю повернувся до себе в кімнату, а згодом почув кроки Беррімора.

Через деякий час крізь легкий сон я почув, як десь повернувся ключ у замку, але звідки йшов цей звук, визначити було важко.

Сьогодні зранку я довго розмовляв із сером Генрі, і ми розробили план компанії, виходячи з моїх нічних спостережень.

ІХ

Другий звіт доктора Ватсона

Баскервіль-хол, 15 жовтня

Дорогий Холмсе!

Цього разу в мене дуже багато новин. Але почну про все по черзі.

Наступного ранку після моїх нічних пригод я обстежив кімнату, куди заходив Беррімор. Із вікна відкривається найкращий вид на болота. Я запідозрив якусь любовну інтрижку, але це припущення може бути безпідставним. Після сніданку ми з баронетом

пішли в його робочий кабінет, і там я йому розповів усе. Але виявилося, що сер Генрі знав про нічні прогулянки Беррімора. Порадившись, ми вирішили вночі простежити за лакеєм. Сер Генрі потер руки від задоволення. Ця пригода хоч якось урізноманітнювала його одноманітне життя.

Баронет уже встиг зв'язатися з архітектором і декоратором. Так що скоро тут треба чекати великих змін. Коли будинок буде відреставрований та умебльований, для повноти картини серу Генрі потрібна буде дружина. Але їх роман із міс Степлтон був не таким райдужним, як могло здатися.

Сьогодні зранку сер Генрі сам пішов на прогулянку, заборонивши мені його супроводжувати. Але після довгих мук совісті я рушив за ним. З високого пагорба я побачив пару. Це були сер Генрі та міс Степлтон. Заглиблені в розмову, вони йшли повільно, і жінка намагалася в чомусь переконати баронета. Я вирішив і на жодну секунду не спускати очей з сера Генрі.

Пройшовши декілька кроків, пара зупинилася, і тут я зрозумів, що не я один став свідком їх зустрічі. До них наближався сер Степлтон зі своїм сачком для метеликів. Сер Генрі обійняв міс Степлтон, але вона відвернулася, намагаючись вирватись із його обіймів. Тут підбіг Степлтон, який жестикулював і розмахував сачком перед закоханими. Я не міг зрозуміти, але, ймовірно, що Степлтон у чомусь звинувачував сера Генрі. Натураліст уже втрачав рівновагу, а дівчина стояла поруч спокійна і стримана. Нарешті Степлтон рвучко повернувся і наказав сестрі йти слідом. Вона кинула нерішучий погляд на сера Генрі і покійно пішла за братом. А баронет, похнюпивши голову, повернувся назад.

Ми зустрілися з баронетом унизу, і мені довелося зізнатися, що я все бачив.

— Вам не приходила в голову думка, що цей суб'єкт несповна розуму,— спитав мене сер Баскервіль.— Невже я такий поганий?

До мого становища у суспільстві він не може прискіпатися. Значить, справа в мені самому. Цей суб'єкт навіть близько не хоче мене підпускати до своєї сестри. Я познайомився з нею лише декілька тижнів тому, але з першої зустрічі зрозумів, що ця жінка створена для мене. Їй теж гарно зі мною. Жіночі очі промовляють набагато краще слів. Я запропонував їй одружитися зі мною, але вона навіть не встигла відповісти, як підскочив її брат і почав кричати, як божевільний.

Дивно, що пропозицію містера Генрі було відкинуто так різко, і ніхто не спитав бажання самої дівчини. Хоча та поставилася до всього досить байдуже.

Наші сумніви розвіяв того ж дня сам Степлтон. Він попросив вибачення, довго розмовляв із сером Генрі і запросив нас у гості найближчої п'ятниці.

— А як же він пояснив свій гнів,— поцікавився я.

— Сказав, що сестра — це сенс його життя. Ніби-то він не здогадувався про мої почуття, а пересвідчившись у цьому на власні очі, зрозумів, що може втратити сестру. Він дуже жалкує, що так сталося і визначає, що егоїстично і безглуздо з його боку думати, що можна втримати біля себе таку красиву жінку, як міс Степлтон. Для нього це великий удар, але він не буде перешкоджати нам, якщо я пообіцяю мовчати про своє

кохання протягом найближчих трьох місяців. Я пообіцяв, і справі кінець.

Як бачите, одна з наших маленьких таємниць розкрилась. Тепер я потягну за другу ниточку клубка. Дві ночі ми вистежували Беррімора. Перша наша спроба закінчилася нічим, а от наступної ночі близько другої години в коридорі почувся скрип підлоги. Кроки порівнялися з нашими дверима і тихенько завмерли навіддалі. Баронет безшумно прочинив двері, і ми поспішили за лакеєм. Чоловік знову прослизнув в останню кімнату і зі свічкою завмер біля вікна, тривожно вдивляючись у пільму.

— Берріморе, що ви тут робите?

— Нічого, сер,— злякано проговорив лакей,— я вночі перевіряю вікна в будинку.

— Слухайте, Берріморе,— суворо сказав йому сер Генрі,— ми вирішили дізнатися правду, тому краще зізнавайтесь. Що вам тут треба?

— Я нічого поганого не робив, сер. Я лише посвітив свічкою у вікно.

І тут я зрозумів, що це був умовний знак. Я підніс свічку до вікна і почав вдивлятися у морок ночі. І раптом побачив маленький вогник, що пробивався у нічній пильмі.

— Це сигнал. Зізнавайтесь, хто ваш спільник?

— Це моя справа. Я нічого вам не скажу!

— Тоді ви звільнені. Я вижену вас із ганьбою. Наші предки більше сотні років жили під одним дахом, а ви замислили проти мене змову.

— Ні, ні, сер! Не проти вас!

Ці слова сказав жіночий голос, і, озирнувшись, ми побачили на смерть перелякану місіс Беррімор.

— Нас звільнили, Елізо. Ось чим усе скінчилось! Піді спакуй речі,— сказав Беррімор.

Еліза розповіла, що її брат — це і є втікач — каторжанин Селден. І щоб він не помер на болотах, Джон подає йому умовний знак, що їжа готова, а він показує, куди її принести. Ми вирішили спіймати цього виродка, взяли револьвер і швидко вийшли з помешкання. Але я згадав слова Холмса, який заборонив ходити вночі на болота.

І ніби у відповідь на його слова десь далеко на болотах виник той дивний лиховісний звук, який нещодавно так вразив мене.

— Боже мій, Ватсоне, що це?

— Не знаю. Кажуть, такі звуки не рідкість на болотах. Я вже чув їх.

— Це вила собака,— сказав баронет, і голос його здригнувся. Кров похолела у мене в жилах.

— Місцеві жителі говорять, що це виє собака, Баскервілів. Сер Генрі застогнав.

— Так може вити лише собака, і звук лунав із Гримпенської трясовини. Невже у всіх цих нісенітницях є частка правди? Невже мені загрожує небезпека? Ви не вірити в це, Ватсоне?

— Ні, ні!

— Що ж нам тепер робити? Може, повернутися додому.

— Ніколи! Ми з вами полюємо на каторжанина, а собака, мабуть, на нас. Ходімо,

Ватсоне!

Спотикаючись на кожному кроці, ми повільно рушили далі. Попереду несміливо блимав вогник. Нарешті ми розгледіли маленьку свічку, яка стояла в отворі між каменями.

Ми причаїлися за великим гранітним каменем і обережно виглянули назовні.

— Він, напевне, десь близько.

Я ще не встиг договорити, як ми побачили його. У світлі свічки з'явилося страшне, звиродніле обличчя, у якому не було нічого людського. Воно було обліплене брудом, заросле щетиною, у пасмах спутаного волосся, як у якогось дикуна. Я помітив, що вбивця щось запідозрив і швидко вискочив уперед. Сер Генрі кинувся за мною. Каторжник із криком кинув у нас каменем і побіг геть. Вдалий постріл міг би поранити його, але я не міг вистрелити в спину беззбройній людині. Незважаючи на те, що ми з сером Генрі були непогані бігуни, відстань між нами і втікачем швидко збільшувалась. Нарешті ми знесилились, сіли на каміння і почали дивитися на фігуру каторжанина, що ледь мріла у півтімі. І раптом відбулося щось жахливе і абсолютно незабавне. Ми встали, вирішивши припинити безглузду погоню. У місячному сяйві я побачив людську фігуру, що стояла непорушно на гранітному стовпі. Чоловік стояв, розставивши ноги, схрестивши руки на грудях і опустивши голову. Це був не каторжанин. Скрикнувши від несподіванки, я схопив за руку баронета. Але людина зникла.

— Мабуть, вартовий. Вони скрізь після втечі в'язня. Можливо, сер Генрі мав рацію. Сьогодні ж ми сповістимо владу, де перераховується вбивця. Але дуже жаль, що ми не змогли самі спіймати його.

Ось такі події останньої ночі.

Х

Уривки із щоденника доктора Ватсона

16 жовтня.

Туманний день, іде дощ. Після пережитого у нас неспокійно на серці.

А хіба немає підстав хвилюватися?

Варто тільки згадати ланцюжок подій, які вказують на наявність тут темних сил. Смерть Чарльза Баскервіля повністю збігається з родинною легендою; розмови серед фермерів про дивну істоту, яка з'являється на болотах. Я двічі на власні вуха чув звуки, схожі на віддалене собаче виття. Хіба можна повірити, що все це поза законами природи? Ні, це нестерпно. Якщо і справді болотами бігає якийсь собака? Але де він ховається, що їсть, чому його не видно вдень? А як пояснити події в Лондоні? Невідомий в кебі, лист, автор якого благав сера Генрі не виходити на торф'яні болота. Хто він? Друг чи ворог? Невже я його бачив на верхівці гранітного стовпа?

Цей чоловік не з місцевих мешканців. А значить нас вистежує якийсь невідомий, і я мушу його знайти.

Сьогодні після сніданку Беррімор захотів поговорити з сером Генрі. Він образився на нас через те, що ми переслідували його родича. Він обіцяв, що Селден нікого не зачепить, і просив нас не повідомляти в поліцію. Через декілька днів він поїде до

Південної Америки.

— Ватсоне, що ви скажете? Я знизав плечима.

— Якщо він забереться геть з Англії, всі зітхнуть із полегшенням. Добре, Берріморе...

Пробурмотівши непевним голос слова подяки, лакей пішов до дверей, але на порозі раптом зупинився.

— Ви так добре поставилися до мене, сер, що я хочу вам якось віддячити,— почав він. — Я дещо знаю. Мова йде про сера Чарльза.

Ми з баронетом підскочили на місці.

— Я знаю, чому він був біля хвіртки так пізно. У нього було побачення з якоюсь "Л. Л". Того ранку сер Чарльз отримав листа. Почерк належав жінці, а на штемпелі стояло "Кумб-Тресі". Я б і не згадав про цей лист, якби не дружина. Декілька тижнів тому вона почала прибирати в кабінеті сера Чарльза і в комині знайшла шматок паперу. Більша частина його перетворилася на попіл, а на маленькому шматочку ми прочитали: "Благаю вас як джентльмена, спаліть цього листа і будьте біля хвіртки о десятій вечора". Внизу стояли дві літери "Л. Л".

— Я не розумію вас, Берріморе! Як можна було приховувати такі важливі речі?

— Розумієте, сер, зразу після цього нас самих спіткало лихо. Нашому господарю вже не допоможеш, а коли у справу вплутано жінку, то треба діяти дуже обережно.

Сер Генрі відпустив лакея, а мене попросив негайно повідомити про все Шерлоку Холмсу.

17 жовтня

Увесь день лле дощ. Я згадав каторжанина, що переховується десь серед боліт. Нещасний! А далі згадалася інша людина. Невже він теж ходить десь під зливою? Увечері я одягнув плащ і пішов углиб боліт, малюючи в уяві жахливі картини. Але ніде не було жодних слідів. На зворотньому шляху мене наздогнав лікар Мортімер, який їхав у своїй бричці з боку Гнилого болота. Увесь цей час він був до нас дуже уважний, і не проходило й дня, щоб він не заїхав до Баскєрвіль-холу. Лікар запропонував підвезти мене додому. Він був засмучений зникненням свого спанієля. Собака втік на болота й не повернувся.

— До речі, лікарю,— сказав я,— ви, мабуть, знаєте всіх мешканців. Чи не відома вам людина з ініціалами "Л. Л".

Лікар згадав, що в Кумб-Тресі живе Лора Лайонс, дочка Френкленда. Вона одружилася з художником, але він виявився негідником і покинув її. Батько зрікся дочки, бо вона одружилася без його згоди, а може, й не тому. Одним словом, обидва допікали нещасну жінку як могли. Ця історія стала відома усім, і сер Чарльз і Степлтон допомогли їй — дали можливість чесно заробляти на життя. Мортімер теж дещо пожертвував. Всі хотіли, щоб вона навчилася друкувати на машинці.

Завтра я планую поїхати у Кумб-Тресі, і якщо я зустрінуся з цією дамою, то наше розслідування просунеться ще на крок уперед.

Після обіду Беррімор подав мені до кабінету кави, і ми розговорилися. Лакей

сказав, що знає про незнайомця на болотах, і висловив побоювання за життя сера Генрі. Беррімор розповів, що людина на болотах дуже хитра і обережна. Спочатку Селден вирішив, що це поліцейський, але помилився. Ховається чоловік у печерах на схилах пагорбів, де колись жили люди. А ще я дізнався, що на болота ходить якийсь хлопчик.

Коли лакей вийшов, я зупинився біля вікна і подивився крізь скло на небо і дерева, які розхитував вітер. Думки роїлися в моїй голові. В одній із печер приховано сенс завдання, яке мене так мучить. Присягаюся, не пройде і дня, як я зроблю все, що від мене залежить, і розгадаю. цю таємницю.

XI

Людина на гранітному стовпі

18 жовтня

Події останніх днів досягли апогею, вони настільки вкарбувалися в мою пам'ять, що я можу розказати про них без нотаток.

По-перше, я дізнався, що Лора Лайонс писала серу Чарльзу Баскервілю і призначила побачення у тому місці, де він і зустрів свою смерть. По-друге, людину, що переховується на болотах, слід шукати у кам'яних печерах на схилах пагорбів. Я відчував, що лише брак мужності та Кмітливості може завадити мені розгадати ці дві загадки.

Того вечора мені не вдалося розповісти баронету про місіс Лайонс. На ранок я поділився з ним своїм відкриттям і запропонував поїхати зі мною в Кумб-Тресі. Але, порадившись, ми вирішили, що такий офіціоз буде зайвий, і я поїхав сам.

З першого погляду місіс Лайонс вразила мене своєю красою. Світло-карі очі, каштанове волосся, ніжний рум'янець на щоках, усипаних ластовинням. Але в цьому обличчі було щось неприємне, грубе.

— Я маю честь знати вашого батька,— сказав я.

Але жінка сказала, що не має нічого спільного з батьком, який не цікавиться її життям. Якби не сер Чарльз Баскервіль і деякі добрі люди, їй би довелося голодувати.

— А я саме й хочу поговорити про нього,— пожвавішав я. Ластовиння яскраво виступило на її зблідлому обличчі. Я дізнався, що

Лору і сера Чарльза познайомив Степлтон. Вони рідко зустрічалися та листувалися. Того дня Лора наполягала на зустрічі, щоб попросити про допомогу. Але через невідомі мені обставини вони не зустрілися. Я розумів, що місіс Лайонс не хоче говорити правду, але наполягав на своєму.

Місіс Лайонс розповіла мені про своє невдале одруження. З того часу чоловік, якого вона ненавидить, переслідує колишню дружину. Закон на його боці, і Лора боїться, що чоловік змусить її жити разом.

— Перед тим, як написати серу Чарльзу, я дізналася, що можу отримати свободу, але для цього треба багато грошей. Свобода дасть мені все: душевну рівновагу, щастя, самоповагу. Але я отримала допомогу від іншої людини, і наша зустріч не відбулася. Я хотіла написати знову і все пояснити, але вранці в газетах прочитала про смерть сера

Чарльза Баскервіля.

Я пішов, від неї, збитий з пантелику. Знову переді мною глуха стіна. Але згадуючи обличчя цієї жінки, я все більше переконувався, що вона багато приховала від мене. Але чому? Але тут нічого не вдієш! Доводилося йти іншими слідами, які вели до кам'яних печер на болотах.

Але тут було ще більше питань. Сліди були скрізь. Проте я затявся обстежити кожную печеру в цьому місці і врешті знайти потрібну. Яким же я буду щасливим, якщо знайду його і візьму гору над своїм учителем.

Але мої роздуми перервав містер Френкленд, який щойно виграв чергову справу і дуже хизувався цим. Слово за словом ми перейшли на розмову про втікача-каторжанина. Виявилося, що Френкленд стежить за болотами і помітив, що на болота постійно ходить хлопчик із вузликом у руках.

Раптом ми побачили хлопчача, який повільно піднімався схилом пагорба. Він скрадливо озирнувся, перевіряючи, чи ніхто за ним не стежить. Я нашвидку попрощався з господарем і пішов дорогою. Щойно я зник з поля зору Френкленда, як звернув зі шляху і пішов до кам'яного стовпа. Навколо не було жодної живої душі. Лише я та якийсь птах. Я озирнувся навколо. Ось вона — ця печера. Я навпочіпки підходив до кам'яної діри. До отвору, що був входом, вела ледь помітна стежка. У печері було тихо. Нерви мої були напнуті, як струни, в очікуванні зустрічі. Я відкинув убік цигарку, стиснув у руці револьвер і заглянув всередину.

Печера виявилася пустою. Але сліди життя тут усе ж таки були: ковдри, плащ, кучка попелу, напівпорожня цеберка води, купа порожніх банок з-під консервів вказували на те, що жили тут не один день. Посередині печери лежав камінь, а на ньому — маленький вузлик із харчами. Оглянувши вузлик, я хотів був покласти його назад, але побачив на камені аркуш паперу, на якому олівцем було написано:

"Доктор Ватсон поїхав у Кумб-Тресі".

Мить я стояв непорушно із запискою в руках. Значить, незнайомиць полює не за сером Генрі, а за мною? Він вистежує мене не сам, а це останнє повідомлення. Отже, увесь час за кожним моїм кроком стежать. Я озирнувся на всі боки, але більше нічого не знайшов. Хто ж цей — ворог чи ангел-охоронець? І я заприсягся не виходити з печери, не дізнавшись про все до кінця.

Сонце повільно котилося за обрій. Золоте вечірнє світло надавало всьому чарівності та спокою. Нерви мої були напнуті, але я сидів і рішучо чекав повернення "господаря".

Нарешті почулися кроки, і вхід у печеру закрила чиясь тінь.

— Сьогодні такий прекрасний вечір, дорогий Ватсоне,— сказав знайомий голос— Навіщо сидіти у задусі? На повітрі значно приємніше.

XII

Смерть на болотах

Хвилину чи дві я стояв, не вірячи своїм вухам, і не міг перевести подих від несподіванки. Це був Холмс.

Виявилося, що він увесь час був тут, а допомагав йому Картрайт із розсильної

контори.

— Приїзд до Баскервіль-холу дуже обмежив би мої дії,— продовжував оповідь Холмс— А так я міг діяти цілком вільно, лишаючись за кулісами і готуючись виступити на сцену в найкритичніший момент.

Незважаючи на те, що Холмс похвалив мене за спостережливість та цілеспрямованість, я все ж не зміг примиритися з тим, що мене так обманули. Я відчував, що мій друг мав рацію, що в інтересах справи я не повинен був знати про його перебування у цих місцях.

— А тепер розкажіть мені про свій візит до місіс Лори Лайонс.

Він так зацікавився розповіддю, що деякі епізоди мені доводилося повторювати двічі.

— Все це дуже важливо,— сказав Холмс, коли я закінчив.— Справа надзвичайно важлива і складна, і щойно ми заповнили останню прогалину, з'ясувалося, що Степлтон та Лора Лайонс тісно знайомі одне з одним, між ними досить приязні стосунки. А жінка, яку натураліст видає за свою сестру, насправді є його дружина. Холмсу зразу не сподобався цей чоловік у солом'яній шляпі із сачком. Від нього віяло чимось грізним, хитрим, диявольським. Лора хотіла розлучення з чоловіком, щоб одружитися зі Степлтоном.

— Коли ця жінка дізнається про все, вона може бути нам дуже корисною. А зараз, Ватсоне, вам час повернутися до Баскервіль-холу.

— Холмсе, що все це може означати? — запитав я.

— Убивство... Холоднокровно сплановане вбивство. Степлтон затягає в свої сіті сера Генрі, а я затягую його. Тепер головне, щоб він не завдав удару першим. Ще день, два, і в мене буде все готово, а ви бережіть сера Генрі. Вашу відсутність сьогодні можна пробачити, і все ж, не лишайте його одного... Чуєте?

Страшний, тужливий крик, повний жаху і муки пролунав над болотами. У мене кров похолела в жилах.

— Боже мій! Що це?

Холмс скочив з місця і затулив вхід до печери.

— Тихіше. Де кричать, Ватсоне?

— По-моєму, у тому боці.— Я показав у п'ятому. Страшний крик знову повторився.

— Це собака! — крикнув Холмс— Біжімо негайно, Ватсоне. Хоч би встигнути.

Він кинувся в ніч, а я за ним. І раптом десь попереду, за каменями, пролунав протягливий зойк, потім глухий, важкий стук. Холмс, ніби збожеволівши, схопився за голову.

— Він випередив нас, Ватсоне! Ми запізналися!

Не розбираючи дороги, ми кинулись на звук. На вершині пагорба мій друг даремно вдивлявся у темряву, болота лежали в мороку. Раптом зліва ми почули приглушений стогін. Ми підбігли ближче і побачили людину, яка лежала долілиць. Нам достатньо було секунди, щоб у світлі запаленого сірника впізнати сера Генрі.

— Мерзотник! Холмсе, я ніколи собі не прощу! Як я міг залишити його

напризволяще?!

— Моя вина більша, Ватсоне! Я пожертвував життям клієнта заради того, щоб підвести підсумки. Я не пам'ятаю такого удару.

— І ми чули його жахливий, розпачливий крик. Але де подівся той страхотливий собака? І де Степлтон?

Вражені раптовим непоправним лихом, ми стояли біля спотвореного тіла. У мене серце стискалось від болю, і очі заволокло слізьми.

І раптом Холмс, як божевільний, почав пританцьовувати і з реготом трясти мені руку.

— Борода! У нього борода! Боже мій, це мій сусід — каторжанин!

І тут я все зрозумів. Я згадав, що баронет подарував Беррімору майже увесь свій гардероб. Отже, Беррімор віддав його Селдену, щоб той переодягся перед від'їздом. Бідолаха загинув через костюм. Собаці дали понюхати якусь річ сера Генрі, мабуть, черевик, який зник у готелі.

— Добре. А чому собаку випустили на болота саме сьогодні? Може, Степлтон чекав, що сер Генрі прийде сюди?

Щойно ми хотіли перенести тіло до печери, щоб його не розтерзали шуліки та лисиці, як побачили людину, що наближалася до нас. Це був Степлтон. Побачивши тіло, він кинувся до нього:

— Що сталося? Невже це наш друг сер Генрі?

Але дуже скоро зрозумів, що помилився. Я пояснив, що це Селден, який, імовірно, збожеволів від постійного переховування і зірвався та зламав собі шию.

Степлтон запросив нас до себе, але ми відмовилися і пішли до Баскервіль-холу.

— Нарешті ми зійшлися врукопашну. Але яка витримка! Це гідний супротивник. Тепер він буде діяти обережніше або навпаки, вдасться до рішучих дій.

— Чому ж ви не хочете його заарештувати?

— Мій дорогий Ватсоне! Ви дієва людина, але ніякі рішучі дії нам не допоможуть. Ми нічого не зможемо довести. З нас будуть глузувати, якщо ми прийдемо на суд з такою фантастичною історією.

— Що ж ви збираєтесь робити?

— Я покладаю великі події на місіс Лору Лайонс. Коли вона дізнається правду, надасть нам велику допомогу. Крім того, у мене є й інший план. Більше я нічого не дізнався. До Баскервіль-холу ми йшли мовчки, занурені у свої невеселі думки.

— Ви зайдете?

Так, я вже не бачу сенсу переховуватися, Але, Ватсоне, нічого не говоріть серу Генрі про собаку.

XIII

Тенета розставлено

Сер Генрі дуже зрадив новому гостю, оскільки не мав сумнівів у тому, що Холмс прости не зможе всидіти у Лондоні. Баронет дав Холмсу все необхідне, і за пізньою вечерею ми розповіли серу Генрі ту частину наших пригод, яку йому можна було

знати. Також мені довелося виконати ще один складний обов'язок — повідомити Берріморам про смерть Селдена. Лакей зітхнув із полегшенням, а його дружина гірко плакала.

— Холмсе. Як ідуть наші справи,— спитав баронет.— Ви зуміли розібратися у цій плутанині?

— Я думаю, що найближчим часом з'ясується багато нових подробиць. Справа надзвичайно складна і заплутана. І вам, сер Генрі, доведеться слухатися мене в усьому.

Холмс зупинився на півслові. Він ледве стримував хвилювання. Друг уважно розглядав картинну галерею, де були представлені портрети предків сера Чарльза. Холмс дуже зацікавив портрет Х'юго.

Кінець вечері пройшов у мовчанці, але я помічав, що портрет ніби прикував до себе увагу Холмса. Хід його думок я зрозумів лише тоді, коли ми розпрощалися з господарем садиби.

Холмс підійшов до полотна, закрив рукою широку шляпу і волосся.

— Він вам нікого не нагадує?

— Сили небесні! — скрикнув я від здивування. На мене з портрета дивився Степлтон.

— Він теж Баскервіль і хоче отримати спадщину. Тепер ми його спіймали, Ватсоне. І присягаюся вам, завтра увечері він буде в наших тенетах, як метелик під сачком.

Холмс голосно розреготався і відійшов від портрета. Зранку я прокинувся дуже рано. Холмс уже встиг дійти до Гримпена і дати телеграму в Принстану про смерть Селдена. Крім того, я зв'язався з моїм вірним Картрайтом, який дуже хвилювався через мене.

До нас підійшов сер Генрі.

— З чого почнемо, панове?

— Ви підете в гості до Степлтонів, а нам із Ватсоном треба з'їздити до Лондона,— сказав Холмс.

Обличчя у баронета витягнулося.

— Чесно кажучи, я думав, що ви увесь час будете зі мною...

— Друже мій, ви повинні підкорятися мені беззаперечно і робити все, що я від вас вимагатиму. Скажете своїм друзям, що термінові справи викликали нас до Лондона. Однак ми скоро повернемося в Девоншир. Ви не забудете передати їм це?

— Якщо ви наполягаєте.

— Запевняю вас, іншого виходу немає.

Баронет насупився, але не сказав жодного слова. Він образився і вважав наш від'їзд дезертирством.

— Ще одне прохання. Їдьте до Мерріпіт-хауса на конях. Відправте екіпаж назад і скажіть Степлтонам, що додому ви підете пішки.

— Пішки через болота?

— Можете йти цілком спокійно. Я наполягаю на цьому тільки тому, що впевнений у вашій мужності.

— Добре, я так і зроблю.

— І якщо ви цінуєте своє життя, не звертайте зі стежки, яка веде від Мерріпіт-хауса до Гринпенської дороги.

Мене дуже здивувала ця програма дій. Але мені не залишалося нічого іншого, як підкоритися другові, і скоро ми розпрощалися зі спохмурнілим баронетом. А через дві години ми вийшли на платформу в Кумб-Тресі. Там нас чекав невисокий хлопчик.

— Сідайте в потяг, Картрайте, і їдьте до Лондона. Там дайте від мого імені телеграму серу Генрі Баскервілю. Спитайте, чи не знайшов він мого записничка. Якщо знайшов, нехай перешле мені поштою на Бейкер-стріт. А зараз дізнайтеся в станційній конторі, чи немає пошти на моє ім'я.

Хлопчик швидко повернувся з телеграмою: "Телеграму отримав. Виїжджаю ордером на арешт. Буду п'ятій сорок. Лестрейд".

— Ну-с, Ватсоне, час відвідати місіс Лору Лайонс.

Я почав розуміти план Холмса. за допомогою баронета він переконає Степлтона, що нас тут немає. Ми повернемося до того часу, коли потрібна буде наша допомога.

Ми увійшли до кімнати Лори Лайонс.

— Я розслідую обставини смерті сера Чарльза Баскервіля,— почав Холмс без передмови. Мій друг розповів мені все, одо ви сказали і що намагалися приховати. Ви зізналися, що викликали сера Чарльза до хвіртки на десяту вечора. Він помер у той же час на тому ж місці. Ви приховали зв'язок між цими двома фактами.

— А між ними немає ніякого зв'язку.

— Я буду відвертим, місіс Лайонс. Мова йде про вбивство, а всі докази вказують на причетність до злочину містера Степлтона та його дружини.

Місіс Лайонс зіскочила з крісла.

— Його дружини?!

— Так, жінка, яку він видавав за свою сестру, насправді його дружина. Ось фотографії подружжя чотирирічної давності. На звороті напис "М-р та м-с Венделер". Далі три описи містера і місіс Венделер, які утримували приватну школу "Сент-Олівер".

Місіс Лайонс швидко проглянула папери і перевела на нас погляд.

— Містере Холмсе,— сказала вона,— цей негідник обіцяв одружитися зі мною, якщо я розлучуся. Але навіщо він мене обманював? Значить, він маніпулював мною. Я все скажу вам. В одному присягаюсь: коли я писала листа, я навіть не уявляла, що вб'ю мого друга сера Чарльза.

З'ясувалося, що лист Лора написала під диктовку Степлтона, який запевняв, що сер Чарльз візьме на себе всі витрати в суді. А коли лист відіслали, сказав, що перестане поважати себе, якщо дозволить комусь іншому допомогти мені. Про подальші події Лора не здогадувалася, а про смерть сера Чарльза дізналася з газет. Степлтон взяв із неї слово не говорити нікому про заплановане побачення.

— Ну ось, поволі туман розсіюється,— сказав Холмс, коли ми вийшли на платформу.— Скоро я крок за кроком зможу відтворити цей злочин. Криміналісти скажуть, що щось подібне вже було в Гродно, на Україні, в 1866 році, і згадають

Андерсона з Північної Кароліни. Але у нашої справи є цілком своєрідні риси.

Лондонський експрес підійшов до станції, і з вагона першого класу вийшов Лестрейд.

— Ну як, значна справа?

— Такого давно не було. У нас усього дві години вільного часу. Ходімо пообідаємо, а потім пригостимо вас чистим нічним повітрям Дартмура.

XIV

Собака Баскервілів

Шерлок Холмс ніколи ні з ким не ділився своїми планами. Таку потаємність можна було пояснити його вольовим характером. Він ніколи нікого не наражав на небезпеку. Але всім, хто з ним працював, було дуже важко. Мої нерви були на межі. Раптом мені в обличчя війнуло холодним вітром — ми були на болотах. Кожен крок коней наближав нас до розв'язки всіх цих подій. У присутності візника ми не могли говорити про справу і розмовляли про різні дрібниці. Недалеко від садиби ми розплатилися і пішли до Мерріпіт-хаусу.

— У вас є зброя, Лестрейд? Детектив посміхнувся.

— Якщо на мені є брюки,— значить є і задня кишеня, яка ніколи не буває пустою.

— Ось і прекрасно. А зараз треба чекати.

Ми влаштували засідку неподалік від будинку. Я навпочіпки підкрався до кам'яної огорожі і підійшов до того місця, де можна було подивитися у вікно.

У кімнаті було двоє чоловіків — сер Генрі і Степлтон.

Вони сиділи один проти одного, пили каву і курили сигари. Степлтон щось жваво говорив, а баронет сидів блідий і слухав неухважно.

Ось Степлтон встав і вийшов із кімнати, а сер Генрі налив собі вина і відкинувся на стільці. Я почув скрип дверей, потім тріск гравію на стежці. Кроки наближались до мене. Натураліст зупинився біля невеликої повітки. Забряжчав ключ у замку, і я почув якесь шарудіння. Через дві хвилини Степлтон повернувся до свого гостя.

На нас насувався білий туман. Це єдине, що могло зіпсувати план Холмса. Тепер усе — і наш успіх, і навіть життя сера Генрі — залежить від того, чи встигне баронет вийти до того, коли туман доповзе до стежки.

Поступово туман насувався на нас, і ми відходили все далі й далі від будинку.

Раптом серед тиші боліт ми почули швидкі кроки.

— Слава богу! Здається іде!

Заховавшись за камінням, ми напружено вдивлялися в сріблясту стіну туману. Кроки наближались, і з туману виступив той, кого ми чекали. Він озирнувся на всі боки і швидко пройшов повз нас.

— Тсс! — шепнув Холмс і звів курок.— Дивіться! Ось він.

Це був собака, величезний, чорний, як смола. І з його пащі виривалося полум'я, з очей сипалися іскри, а морда та загривок світилися якимось мерехтливим вогнем. Це була пекельна, диявольська істота.

Страховисько величезними стрибками мчало стежкою, приношуючись до слідів

нашого друга. Ми оговталися лише тоді, коли воно пролетіло повз нас. Ми з Холмсом вистрелили одночасно. Страховисько заревіло, але продовжувало бігти вперед. Ми бачили, як сер Генрі озирнувся, підняв від жаху руки і безпорадний завмер, не зводячи очей із потвори, що наздоганяла його.

Ми підскочили тієї миті, коли собака кинувся на свою жертву, повалив її на землю і ладен був схопити за горло. Але Холмс увігнав у нього одна за одною п'ять куль. Собака завив останній раз, несамовито клацнув зубами і забився у передсмертних судомах.

Сер Генрі лежав непритомний. Ми зірвали з нього комірець і впевнилися, що він неушкоджений. Потім повіки його здригнулися, і він ледь заворушився. Лестрейд вправно дав йому декілька ковтків коньяку, і через секунду на нас подивилися перелякані очі.

— Боже мій! — прошепотів баронет, — Що це було? Де воно?

— Його вже немає, — сказав Холмс — З привидом, який переслідував ваш рід, покінчено назавжди.

Страховисько, що лежало перед нами, справді могло кого завгодно злякати своїми розмірами і міццю. Це була суміш мастифа та шукача, страшний пес завбільшки з молоду левицю. Його величезна паща все ще світилася блакитним полум'ям. Я торкнувся до цієї голови і, прибравши руку, побачив, що мої пальці теж засвітилися у темряві.

— Фосфор, — сказав я.

— Так, і ще якийсь особливий препарат без запаху, — підтвердив Холмс — Вибачте нас, сер Генрі, що наражали вас на небезпеку. Я був готовий до всього, але ніяк не очікував, що це буде таке чудовисько. До того ж через туман ми не змогли зробити псу гідну зустріч.

— Ви врятували мені життя. Що ви збираєтесь робити далі?

— Поки що залишимо вас тут, а потім хтось із нас повернеться з вами додому.

Баронет спробував піднятися, але не зміг. Він був блідий, як полотно, і дрижав усім тілом. Ми підвели його до каменя, він сів і закрив обличчя руками.

— А зараз нам доведеться закінчити розпочату справу. Дорога кожна хвилина. Склад злочину є, лишається тільки схопити злочинця.

Вхідні двері були прочинені. Ми зайшли і швидко оглянули будинок. На другому поверсі двері однієї кімнати виявилися зачиненими.

— Там хтось є! — крикнув Лестрейд.

У кімнаті почувся слабкий стогін і шарудіння. Холмс ударив ногою вище замка, і двері розчинилися навстіж. Тримавши револьвери наготові, ми увірвалися туди.

Але негідника, за яким ми полювали, не виявилося і тут. Замість цього перед нашими очима постало таке дивне і неочікуване видовище, що ми завмерли на місці.

Ця кімната була схожа на музей. Уздовж стін стояли скляні ящики, де зберігалася колекція метеликів. Посередині піднімалася товста підпора, підведена під стелю. І біля цієї підпори стояла людина, прив'язана простирадлами, які обмотували її з голови до ніг так, що в першу хвилину не можна було розібрати статі. Ми бачили лише очі, які

дивилися на нас із жахом і соромом. Миттю ми зірвали пута, вийняли з рота кляп, і до наших ніг упала місіс Степлтон. Голова її опустилася на груди, і я побачив у неї на шиї червоний рубець від удару батога.

— Мерзотник! — крикнув Холмс— Лестрейде, де коньяк? Посадіть її на стілець. Такі тортури кого завгодно доведуть до непритоми.

Місіс Степлтон розплющила очі.

— Він врятувався, він утік?

— Він від нас нікуди не втече.

— Ні, я не про чоловіка. Сер Генрі... врятувався? — Так.

— А собака?

— Убитий.

— Слава Богу,— зітхнула жінка.— Негідник. Погляньте, що він зі мною зробив. Він знущався над моїм тілом і душею. Він брехав мені, я була зброєю в його руках.

Вона не витримала і розридалась.

— Так де ж його чекати?

— У самому центрі трясовини колись була копальня. Там він і тримав свого собаку, там було все готове на випадок втечі.

— Сьогодні ніхто не зможе прокрастися до Гримпенської трясовини,— сказав Холмс, підсвічуючи каганцем у вікно.

— Туди він знайде дорогу, а от назад навряд. Хіба в таку ніч розгледити віхи?

Ми залишили Лестрейда у Мерріпіт-хаусі, а самі разом із сером Генрі повернулися до Баскервіль-холу. Ми йому про все розповіли. Однак пережите вночі потрясіння не пройшло безслідно для баронета. На ранок він лежав у лихоманці під наглядом лікаря Мортімера. Потім вони удвох здійснили кругосвітню подорож, і тільки після цього сер Генрі знову став веселим здоровим чоловіком, яким він приїхав до Англії.

А зараз моя дивна розповідь добігає кінця. Записуючи її, я намагався, щоб читач розділив із нами усі страхи, здогадки і хвилювання.

До ранку туман розсіявся, і місіс Степлтон провела нас до того місця, де починалася стежка до драговини. Ми йшли, орієнтуючись на маленькі лозинки, іноді по коліно пірнаючи у в'язку трясовину. На купині ми побачили щось чорне. Це виявився черевик із міткою "Мейерс. Торонто".

— Через таку знахідку варто прийняти грязеву ванну,— сказав Холмс,— коли ми витягли його з драговини.

— Черевик кинув Степлтон, втікаючи.

Але більше ми нічого не дізналися. Ми здогадувалися, що це холодна, жорстока людина навіки похована у самому центрі вонючої Гримпенської трясовини, що затягла його у свою безодню.

Ми знайшли немало слідів перебування Степлтона. В одній із халуп ми побачили кільце в стіні, ціпок і безліч кісток. Тут, напевно, і тримав Степлтон свого пса. Серед сміття лежав скелет спанієля Мортімера. Звідси і йшло виття, від якого людям ставало не по собі. Тут же була й паста — той склад, яким він змазував свого собаку. Хитро

придумав!

XV

Погляд назад

Закінчувався листопад. Туманного вечора ми з Холмсом сиділи біля каміну в кабінеті на Бейкер-стріт. Мій друг устиг розслідувати дві серйозні справи. У першій йому вдалося викрити полковника Епвуда, причетного до скандалу в клубі "Патрицій", у другій — повністю зняти звинувачення з нещасної мадам Монпенсьє, яку підозрювали у вбивстві пасербиці. Після успіху Холмс був у прекрасному настрої, і, користуючись цим, я вирішив дізнатися у нього деякі подробиці загадкової баскервільської історії. Саме у цей час у Лондоні були сер Генрі й лікар Мортімер. Вранці вони завітали до нас, і у мене був чудовий привід розпочати розмову на потрібну тему.

— Я з'ясував,— почав Холмс,— що Степлтон справді з роду Баскервільів. Він виявився сином Роджера Баскервіля, якому довелося втікати до Південної Америки. Цей молодий чоловік узяв шлюб із красунею Беріл Гарсія. Розтринькав державні гроші, і, змінивши прізвище на Венделер, втік до Англії, де відкрив школу. Справи у школі йшли все гірше й гірше, а кінець у неї був узагалі безславний. Подружжя змінило прізвище і стало Степлтонами. Із залишками своїх грошей і новими планами на майбутнє вони перебралися на південь Англії. Венделер був дуже авторитетним ентомологом, його ім'я присвоєно одному метелику, описаному ним ще в Йоркширі.

Цей негідник дізнався, що між ним і великим помістям знаходяться всього два життя, і у нього визрів план. Він видавав свою дружину за сестру, щоб використати її як приманку. Його метою було отримати маєток, і заради цього він ладен був піти на будь-який ризик.

Баронет сам розказав йому легенду про собаку і виніс собі смертний вирок. Степлтон купив у Лондоні найбільшого і найзлішого пса, потім таємно перевіз його на болота, посадив на ланцюг і почав чекати зручного випадку. Але час ішов, а здійснити план було неможливо. Він декілька разів тримав пса наготові, але все марно. Фермери бачили чудовисько, і поповзли плітки. Тоді Степлтон вирішив використати дружину, але вона виявила твердість характеру і відмовилась. Тоді Степлтон вирішив через Лору Лайонс підібратися до сера Чарльза, і це йому вдалося.

Повернувшись увечері із Кумб-Тресі, Степлтон устиг збігати за собакою, змазав його цим розчином і привів до хвіртки. Пес перестрибнув через повітку і помчав за нещасним баронетом. Чарльз упав, а собака обнюхав його і не став чіпати труп. Степлтон покликав пса і відвів його назад.

Дізнавшись про канадського спадкоємця, Степлтон вирішив позбутися його ще в Лондоні. Вони з дружиною зупинилися в готелі "Мек-сборо". Степлтон тримав дружину під замком, а сам приклеїв бороду і стежив за Мортімером. Місіс Степлтон здогадувалася про плани чоловіка і вирішила попередити сера Чарльза, тому вирізала з газети слова і склала з них листа.

Степлтону потрібна була якась річ сера Генрі. Але перший черевик не підійшов, бо

його ще не взували. Він повернув його, а натомість отримав інший. Той факт, що Степлтон, знав мене, наштовхнув на думку про його кримінальне минуле. За останні 3 роки в західних графствах було скоєно чотири масштабні пограбування — так Степлтон вирішував свої фінансові проблеми.

Коли я розглядав лист, який отримав сер Генрі, то зацікавився наявністю водяних знаків. Я підніс аркуш до очей і відчув ледь вловимий запах — це були парфуми "Білий жасмін". А значить у справу вплутано жінку. За Степлтонами треба було стежити, і я вдався до обману. Я поїхав слідом за вами і жив у Кумб-Тресі, іноді заходячи в печеру на болотах. Уважно вивчивши ваші звіти, я остаточно впевнився, з ким маю справу. Коли ви мене знайшли, картина злочину вималювалася повністю, але передавати справу до суду було зарано. Залишався єдиний вихід — схопити його на місці злочину. Ми досягли своєї мети дорогою ціною, але лікарі запевняють, що із сером Генрі все буде гаразд.

А що ж місіс Степлтон?

Чи то вона любила чоловіка, чи боялась? Вона намагалася попередити сера Генрі, а у найрішучіший момент збунтувалася. Місіс Степлтон назвала чоловіка злочинцем і вперше почула від нього, що в неї є суперниця. Колишня відданість змінилася ненавистю. Натураліст зрозумів, що дружина його видасть і вирішив зв'язати її. Його доля була вирішена й без нас. Жінка, у жилах якої тече іспанська кров, не вибачила б йому зради...

— Невже Степлтон сподівався, що сер Генрі теж помре від страху?

— Собака був дикий та напівголодний. Якби сер Генрі не помер від жаху, все одно не врятувався б.

— Але як би Степлтон довів свої права на Баскервіль-хол, і пояснив, чому він стільки років жив під чужим ім'ям?

— На це питання, Ватсоне, я навряд чи можу вам відповісти. Моя сфера діяльності — минуле і сучасне. Що людина планує здійснити в майбутньому — це я вирішувати не берусь.